

Pomogáts Béla

A Himnusz üzenete

Minden nemzetnek, nekünk, magyaroknak is, bárhol éljünk a Kárpátok gyűrűjében vagy akár a nagyvilágban, vannak közösen vállalt és képviselt szakrális szimbólumaink. Akár intézményekről is beszélhetnék, természetesen nem abban az értelemben, amely szerint intézmény egy hivatal, egy iskola, egy könyvtár. Szellemi és morális intézményről van szó, amely a maga, hadd mondjam ismételten így: a maga szakrális és szimbolikus rendjében átfogja, értelmezi és megerősíti a nemzeti közösséget — láthatóvá és érzékelhetővé teszi azt a kulturális, történelmi és szellemi valóságot, amit egy nemzet jelent. Ha igaza van a tizenkilencedik század neves francia gondolkodójának, Ernest Renannak, miszerint: „a nemzet — mindennapi népszavazás” (francia eredetiben is idézem: „L’existence d’une nation est un plébiscite de tous les jours”), ennek a „népszavazásnak” vannak történelmileg kialakult jelei és jelképei: a piros-fehér-zöld lobogó, a Szent Korona, a történelmi országcímer vagy éppen nagy, közös ünnepeink: Szent István király ünnepe, a negyvennyolcas és az ötvenhatos forradalom emléknapja. Közéjük tartozik nemzeti himnuszunk születésnapja, egészen pontosan az a nap, midőn Kölcsey Ferenc letisztázta és dátummal megjelölte a nevezetes költemény szövegét: azaz január 22-e, amelyet több mint egy évtizede a Magyar Kultúra Napjaként ünnepelünk meg. Nemcsak Magyarországon, hanem Kárpátalján, Erdélyben, Felvidéken, Délvidéken és szerte a nagyvilágban, ahol csak magyarok élnek. Még távoli földrészekén is, ahol az ott letelepedett (oda menekült) magyarok harmadik-negyedik nemzedéke talált otthonra, és jóllehet ők már nem beszélik ősök anyanyelvét, a *Himnusz* eléneklése az ő szívüket is megmelengeti.

Kölcsey *Himnusza* a nemzeti szimbólumok magaslatára emelkedett, és ezen a magaslaton a magyarság élettörténetének drámai tapasztalatait foglalja össze. Természetesen mint költői alkotás is egészen kivételes: nem csak a történelmi hagyomány szentelte meg szövegét, maga a költői szöveg is megszentelte a hozzá fűződő hagyományt. A *Himnusz* szakralizált (szakralizálódott) szöveg, egyzersmind természetesen irodalmi alkotás, amely éppen annak következtében lehetett a magyarság nemzeti „imádsága”, hogy a maga történelemértelmezése, mondhatnám így is: „történelmi látomása” által lezárt egy korszakot és előkészített egy másikat. Létezik a *Himnusz*nak egy (mondjuk így) „jövő idejű” jelentése is. Biztat, erősít, felszólít, hűségre tanít és cselekvő hazafiságra nevel. Kölcsey verse, bármennyire a magyar nemzet történelmének tragikusan sötét korszakait és tapasztalatait idézte is fel, a maga végső reménykedésével már egy új és bizakodó korszak eljöveteletét ígérte. Kölcsey, mondhatjuk, lezárva az előbb kifejtett gon-

dolatot, a magyar történelem egyik emelkedő szakaszának kezdetén írta meg költeményét: a magyar irodalom és a nemzeti szellemű értelmiség mozgalmi már jelezték a reformkor beköszöntését, azt az országos felemelkedést, amely azután 1848-ban történelmi magaslatra érkezett. Ennek az először lassan, majd mind erőteljesebben kibontakozó felemelkedésnek a lelkesítő érzései között született újjá a magyar nemzeti identitás, a nemzeti szolidaritás szelleme. Ezért is zárhatta a költő bizakodó főhással a történelmi visszatekintés sötét és gyötrelmes képeit.

Erre a bizakodásra a jelenben is szükségünk van. Amikor átgondoltam azt, hogy ezen a jeles ünnepen milyen mondanivalóval fogok a kárpátaljai magyar közönség, a mostani ünnepség résztvevői elé állni, arra a meggyőződésre jutottam, hogy nem csupán az ünnep szakrális élményét osztom meg hallgatóságommal, hanem kedvezőtlen tapasztalataimat és zavarba ejtő aggodalmaimat is, hiszen a *Himnusz* költője sem csupán a történelmi győzelmekről beszélt, hangot adott annak is, ami szívét keserűséggel töltötte el. Nos, magam is beszélni szeretnék néhány olyan tapasztalatomról, amely kedvetlenséggel töltött el a mögöttünk lévő esztendő során. Ezeknek a tapasztalatoknak általánosságban is jelentősége van, arról beszélek, hogy miként alakul közös sorsunk a ránk váró esztendőknél, amikor bizonyára éppen úgy tapasztalni fogjuk a szüntelenül változó történelem kihívásait, mint a mögöttünk maradt évtizedekben.

Az első és mindenképpen a leginkább aggasztó a nemzeti szolidaritás fájdalmasan érzékelhető megrendülése. Szomorúan kell kijelentenem, hogy a magyarság — több mint ezer esztendő Kárpát-medencei jelenléte során — szinte sohasem vizsgázott kitűnőre közösségi szolidaritásból, ellenkezőleg, a közös gondolkodás és cselekvés elutasítása szinte mindvégig ott hagyta sötét (nem egyszer véres) foltjait történelmünk szövetén. Ritka volt az a történelmi pillanat, talán csak 1848 márciusa és 1956 októberére volt ilyen, midőn az egymás iránti figyelem és az összefogás ereje úrrá tudott lenni a belső ellentéteken. Jól tudjuk, hogy az országnak 1526-ban a mohácsi csatamezőn bekövetkezett tragédiáját is az öngyilkos civakodás előzte meg — emlékeztetőül csak annyit, hogy a csatamezőn felsorakozott és szinte teljesen elpusztult magyar hadseregtől nem túl távol két másik magyar haderő állt fegyverben: keleti irányban Szapolyai János erdélyi vajda, nyugati irányban Frangepán Kristóf horvát bán serege, és a három magyar katonai erő összlétszáma szinte megközelítette a végül is hatalmas győzelmet arató török seregét.

De a viszálykodásnak hasonlóképpen tragikus következményeiről beszélhetünk az erdélyi fejedelmeknek és a királyi Magyarország vezetőinek engesztelhetetlen szembenállására, a Rákóczi Ferenc nevéhez fűződő szabadságharcra vagy éppen az első világháborús vereséget követő időkre gondolva is. A vesztes háború utolsó heteiben több mint egymillió magyar hadsereg állott fegyverben a déli határ mentén, ezek jóformán napok alatt széledtek szét a felelőtlen katonai vezetés intézkedéseit követve, és a román királyi hadsereg nagyjából kétszázezer katonával jutott el a Tiszáig, majd Budapestig és tudta elfoglalni azt az erdélyi és partiumi területet, amely önmagában nagyobb volt, mint a trianoni szerződés által meghagyott or-

szág, és amelyen a román lakosság igen szerény (nagyjából csupán 52 %-os) többséget alkotott. Színmagyar vidékek: Bihar, Szatmár és a Székelyföld és jóformán színmagyar városok: Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti, Marosvásárhely (és így tovább) kerültek és maradtak idegen uralom alatt.

Magyarországon ma is, mondjuk így, „fegyvertelen” polgárháború zajlik, különösen most, az országgyűlési választások előtti hónapokban. A józan megfontolásnak, a nyugalomra intő figyelmeztetésnek nincsen semmi ereje, és ha valaki megpróbálkozik azzal, hogy némi türelemre intse az egymásra acsarkodó feleket, az igazából mindkét oldalon gyanúba kerül. Mindez igen hatékonyan és, mondhatom, szégyentelenül hat az egyetemes nemzeti politikára is, nem az számít, hogy egy magyar szervezet, intézmény, kulturális személyiség milyen teljesítményt és áldozatkészséget mutat fel a maga kisebbségi közösségében, hanem az, hogy milyen aggálytalanul kötelezi el magát a budapesti kormánypolitikának, s milyen alázattal fordul ennek a politikának a vezetőihez.

Másik tapasztalatom, amely ugyancsak elgondolkodásra készítet, a magyar kultúra, hozzám közel állóan, a magyar irodalom megítélésére és kezelésére vonatkozik. Szomorúan állapíthatom meg, hogy irodalmunk hivatalos elismerése és támogatása szinte mindig ki volt szolgáltatva az éppen regnáló politikai kurzusnak. Az első világháborút megelőző esztendőkből az akkori irodalmi megújulás műhelye, azaz a Nyugat, amely körül olyan klasszikus íróink gyülekeztek, mint Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Füst Milán, Móricz Zsigmond, Krúdy Gyula és mások, jóformán közellenségnek számított. A két világháború között uralkodó hatalom sem tudott igazán megbékélni a Nyugat táborával, és különösképpen nem tudott megbékélni a fellépő népi irodalom olyan képviselőivel, mint Illyés Gyula, Németh László, Kodolányi János, Tamási Áron, Sinka István és persze nem tudott megbékélni a polgári gondolkodás és a munkásmozgalom irodalmi képviselőivel, olyan írókra gondolok, mint Szabó Lőrinc, Radnóti Miklós, Pap Károly, Szerb Antal, Gelléri Andor Endre, Weöres Sándor, Vas István vagy éppen József Attila és az erdélyi Nagy István. Folytathatnám az irodalomtörténeti visszatekintést azzal, hogy a kommunista évtizedek kiket tüntettek ki különleges megbecsülésükkel, és kiket szorítottak háttérbe, nemcsak az emigrációban élő Márai Sándort, Cs. Szabó Lászlót, Kovács Imrét, Szabó Zoltánt vagy Határ Győzőt, hanem az idehaza élő Hamvas Bélát és Szentkuthy Miklóst is, akik meggyőződésem szerint modern irodalmunk leginkább eredeti gondolkodói voltak. Sorolhatnám a neveket tovább, hiszen a katolikus Rónay György és Pilinszky János, a század magyar irodalmának legértékesebb alkotó egyéniségei közül Ottlik Géza, Mészöly Miklós vagy Nemes Nagy Ágnes sem tartoztak a rendszer kegyeltjei közé.

A jelenben újra zavarba hozó értékátrendeződéseket tapasztalok. Vannak természetesen az úgynevezett konzervatív (vagy jobboldali) irodalom világában is olyan kiváló írástudók, akiket a „nemzeti kánonnak” mindenképpen be kell fogadnia. Például Herczeg Ferencre, Zilahy Lajosra vagy az erdélyi Reményik Sán-

dorra és Nyíró Józsefre gondolok. De hogy ezt a „nemzeti kánont” radikálisan át kellene alakítani, és ki kellene szorítani belőle olyan írókat, mint József Attila (vagy éppen legújabbán Ady), hogy magaslati helyhez jusson például a két világháború közötti korszak olyan, nem tehetségtelen, de nem is különösen érdemdús, igaz egyértelműen jobboldali írója, mint Tormay Cecil — nos, ezt én mindenképpen elfogadhatatlan ostobaságnak gondolom. A modern magyar irodalom „kánonját” többször is átírták a mögöttünk maradt évszázadban, először 1919, másodsor 1949 után — nem gondolnám, hogy a nem kevés küzdelem árán érvényesített értékrend most újabb átrendezésre szorul. Nem csak az igazolt értékek irodalomtörténeti hitelessége és nem csak a józan értelem tiltakozik ez ellen, hanem nemzeti önbecsülésünk is, amely, miként ezt Kölcsey Ferenc *Himnusz*a is tanúsíthatja, nem utolsó sorban irodalmunk nagyszerű szellemi és történeti értékeire épül — és a jövőben is ezekre kell épülnie.

Végül a harmadik mai jelenség, amely ugyancsak nem kevésbé nyugtalanít, az, hogy a magyar fiatalság: mindenekelőtt értelmiségiek, de szakmunkások is, mind nagyobb számban keresik boldogulásukat Magyarországon kívül, természetesen mindenekelőtt a nyugati világ gazdagabb és politikai értelemben is nagyobb stabilitást mutató országaiban: Németországban, Angliában, Svédországban, Ausztriában és igen sokan az Egyesült Államokban. Annak idején, a levert ötvenhatos forradalom következményeként közel kétszázezer magyar menekült el az országból, az utóbbi években eltávozottak száma, a hivatalos adatok szerint is, nagyjából háromszázezerre rúg. (Tudom, hogy hasonló veszteségekkel kell szembenéznie a kárpátaljai, az erdélyi és a délvidéki magyarságnak is.) Ez a veszteség csak akkor enyhíthető, ha az eltávozottak egy része, nagobbik része idővel hazatér. Ebben az esetben ennek az új diaszpórának még értéke is lehet, hiszen aki négy-öt esztendő eltöltött egy nyugat-európai vagy amerikai egyetemen, munkahelyen, az mindenképpen értékes (ittthon valószínűleg meg sem szerezhető) tudással tér haza. Csak hát, vajon az eltávozottak idővel hazatérnek-e? Erre a szorongató kérdésre a jövőnek kell válaszolnia, s megnyugtató válasz híján a kérdés mindinkább szorongató marad.

Mindaz, amiről az imént nem kevés rossz érzéssel, mondhatni: szorongással beszéltem, természetesen nem tartozik közvetlenül Kölcsey Ferenc *Himnusz*ának értelmezési köréhez. Közvetve mégis odatartozik, hiszen nemzeti imádságunkat is mindvégig az a szorongató érzés szövi át, vajon mi lesz a magyarság sorsa, egyáltalán fennmarad-e a nemzet, élnek-e száz év múlva is magyarok Európának ezeken a térségein. Kölcsey Ferenc, ahogy ez széles körben ismeretes, részben annak a súlyos (nemcsak az ő gondolkodásában, hanem Széchenyi Istvánnál, Kazinczy Ferencnél, Vörösmarty Mihálynál, Kossuth Lajosnál és másoknál is ható) proféciónak a hatására fogott nemzeti imánk megírásához, amely a kor igen nagy hatású német filozófusának: Gottfried Herdernek a nevéhez fűződik és amely a magyar nép lassú eltűnését jövendölte meg. De hadd idézzem ide a német filozófus szövegét (Illyés Gyula *Válasz Herdernek és Adynak* című emlékezetes írása

nyomán): „A magyarok vagy madzsarok az egyetlen népe ennek a törzsnek (a finn-ugornak), mely a hódítók közé bejutott... Most aztán szlávok, németek, vallahok és más népek közt az ország lakosságának kisebbik részét alkotják, és évszázadok múltán tán már nyelvükkel is alig találkozunk.”

Az Illyés által idézett német bölcseletőt citáltam ide, nem avégett, hogy keserűséget öntsek az ünnepi pohárba, amellyel ezt a szép nemzeti ünnepünket felköszönhetjük. Hanem, hogy figyelmeztessenek arra: az ünnep, a mi magyar hagyományaink szerint nem a vigasság, hanem az önvizsgálat és az erkölcsi felemelkedés ideje. A nemzet ünnepei arra való, hogy számot vessünk múltunkkal, jelenünkkel és jövőnkkel, számot vessünk eredményeinkkel és reményeinkkel, de számot vessünk tévedéseinkkel, mulasztásainkkal, vétkeinkkel is. Valójában ebből a számvetésből származhat a magunkba vett bizalom és a cselekvő akarat, mindkettőre nagy szükség lenne most az Európaszerte tapasztalható történelmi változások idején. Az imént az Illyés által idézett Herderre hivatkoztam, most, végezetül hadd idézzem magát Illyés Gyulát, ugyancsak a *Válasz*... szavai szerint: „A múlt szigorú vizsgálata, a félreértések tisztázása [...] a hitnek nyit utat. Segít tényekkel elosztatni, mindörökre, az egykori jóslatok borúlátását. Ősi hiedelem, hogy az állhatatos szembenézés oroszánt meghátráltat. Hitem, hogy az emberiségre pirkadás jön. A vadszelídítő tekintetektől.” Elvakult politikusokból és félelembe öltözött embersokaságokból ma is van több mint elég — olyan szembenézésre van szükség, gondolom én, amely megfegyelmezi az elvakultakat és bátorságot önt azokba, akiket megfélemlített a történelem.

Kiadványaink

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában

2005-ben

2007-ben

megjelent:

